

UN TIPAR INEDIT ILUSTRÂND TURNAREA RAMELOR DE OGLINZI PĂSTRAT ÎN COLECȚIILE MUZEULUI DIN SEBEȘ

Oglinda (*speculum*) este cel mai cunoscut obiect din serviciul de toaletă roman. Oglinzile executate și utilizate

etrusce (forma și decorul), tipul roman răspândindu-se în Imperiu începând cu secolul a. Chr. și deosebindu-se de modelele sale. În lumea greacă și cele mai simple oglinzi sunt executate cu o mare finețe, mai ales ornamentația, iar cele etrusce sunt adevărate bijuterii. Oglinzile romane sunt, în general, de dimensiuni mici, cu rare excepții. Ele erau fie agățate pe perete, fie ținute în mână cu ajutorul unui mâner decorat uneori cu motive zoomorfe sau vegetale. Ca material pentru confecționarea lor se utiliza bronzul, argintul, aurul, plumbul, chiar sticla¹.

O categorie importantă a oglinzilor lucrute de *plumbarii* romani sunt oglinzile cu ramă din plumb și sticlă pentru formarea imaginilor prin reflectarea razelor de lumină. Fiind una din cele mai răspândite categorii de oglinzi și cu cea mai lungă perioadă de vehiculare, aceasta desemna oglinzi cu o utilizare mai restrânsă și mai efemeră, îndeosebi votivă. Primele *officinae* pentru fabricarea acestei categorii de oglinzi sunt atestate din secolul I a. Chr., în nordul Italiei, de unde s-au extins din Britannia până în regiunile pontice. În Dacia preromană aceste oglinzi se importă, iar după cucerirea Daciei și organizarea ei, importul acestei categorii de oglinzi se intensifică. De la mijlocul secolului al II-lea p. Chr. se înființează aici *officinae* specializate în fabricarea oglinzilor. Prezența tiparelor atestă, în Dacia Superior, existența *officinae*-lor doar la *Apulum*² (de unde se duceau produse finite la *Ulpia Traiana Sarmizegetusa*³ și la *Bucium*⁴), în vreme ce în Dacia Inferior era activă o *officina* la *Sucidava*⁵, de unde au ajuns la *Drobeta*⁶ și *Slăveni*⁷. În Dacia post-romană astfel de oglinzi apar la *Obreja* și *Soporu de Câmpie*⁸.

Cel mai important centru din Dacia Superior în care se lucrau oglinzile din sticlă cu ramă de plumb era la *Apulum*. Aici s-au descoperit două tipare pentru fabricarea ramelor de plumb, iar în cele ce urmează vom prezenta tiparul ce face obiectul acestei comunicări din perspectiva asemănării acestuia cu tiparul trivalv din piatră publicat de Cloșca Băluță în 1997, care a fost descoperit la Partoș (pl.I, 2)⁹. Un alt tipar, din ceramică, monovalv (dimensiuni 15 x 14 cm., grosime 4 cm., diametrul ramei 5 cm., diametrul cadrului lentilei de sticlă 2.8 cm., adâncimea cavității circulare 0.5 cm.)¹⁰, descoperit la *Colonia Nova Apulensis*, atestă existența unei *officinae* la *Apulum*, alta decât cea de la *Colonia Aurelia Apulensis*, locul descoperirii tiparului trivalv (pl.II, 1). Oglinzile obținute cu ajutorul acestor tipare sunt alcătuite dintr-o ramă ovală ori patrulateră, ornamentată, un mâner cu extremitatea de fixare simplă, bifidă sau trifidă, ornamentat și el, și sticla reflectorizantă. Tiparele folosite puteau să fie monovalve (din lut ars, bivalve ori trivalve (din piatră dură))¹¹.

Piesa pe care o avem în vedere este păstrată în colecțiile Muzeului din Sebeș, având numărul de inventar general 5110, iar numărul de inventar pentru arheologie 2435. Tiparul de oglindă datând din epoca romană a fost achiziționat la 30 decembrie 1963, provenind din colecțiile lui L. Hann. Forma piesei e aproximativ pătrată (6 x 5,7 cm.), având grosimea de 2,6 cm., dar degradările și eventualele rupturi o fac neregulată. Materialul din care a fost confecționat este piatra (o gresie dură). Piesa reprezintă valva inferioară a tiparului, care probabil era trivalv, mai având alte 2 valve

¹ Dorin Alicu, Sorin Cociș, *Oglinzi romane de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, în *Apulum*, XXIV, 1978, p. 145.

² Cloșca L. Băluță, *Tipar trivalv pentru oglinzi cu rama din plumb descoperit la Apulum*, în *ActaMN*, XXIV, 1997, nr. 1, p. 559.

³ D. Alicu, S. Cociș, *op.cit.*, p. 146.

⁴ Cloșca L. Băluță, *op.cit.*, p. 559.

⁵ D. Tudor, *Le dépôt de miroirs trouve a Sucidava*, în *Dacia*, N.S. III, 1959, p. 415.

⁶ D. Benea, *Oglinzi romane din plumb descoperite la Drobeta*, în *Drobeta*, I, 1974, p. 174.

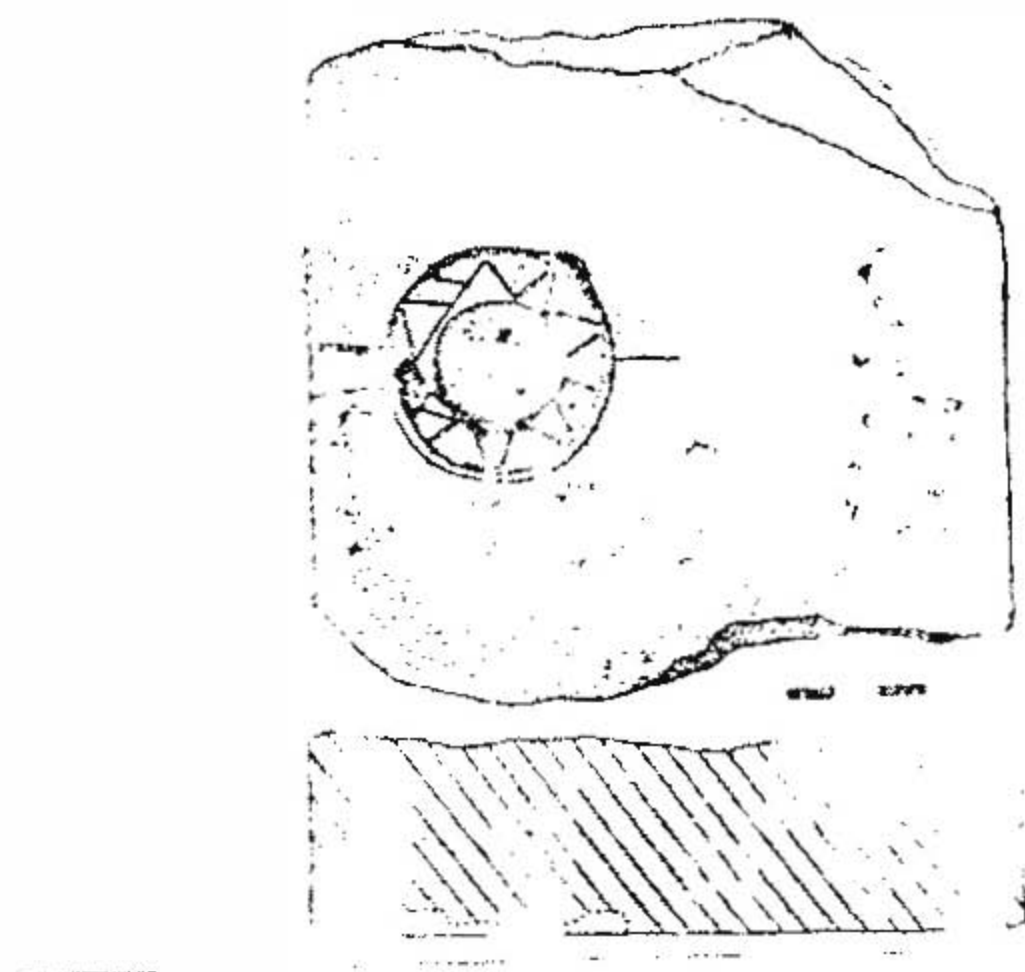
⁷ Gh. Popilian, *Thermele de la Slăveni*, în *Apulum*, IX, 1971, p. 636.

⁸ Cl. L. Băluță, *op.cit.*, p. 560.

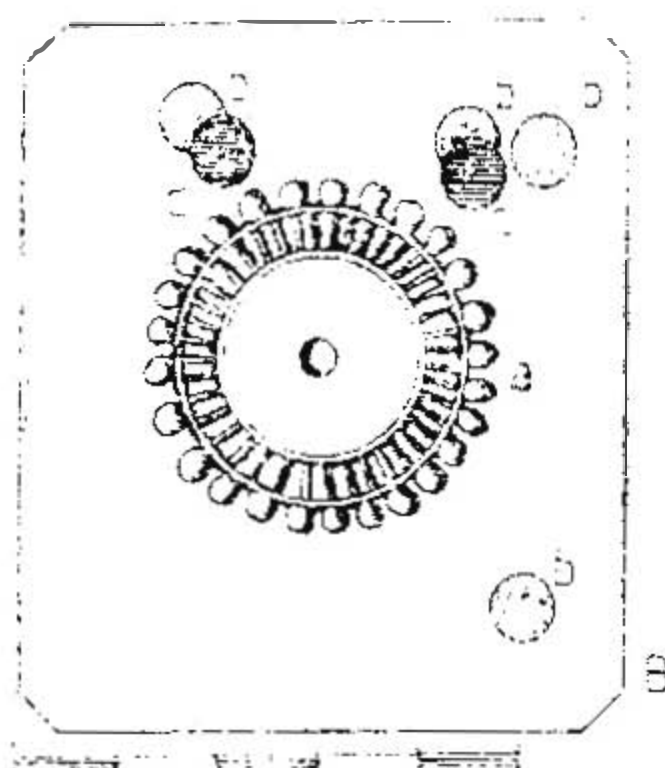
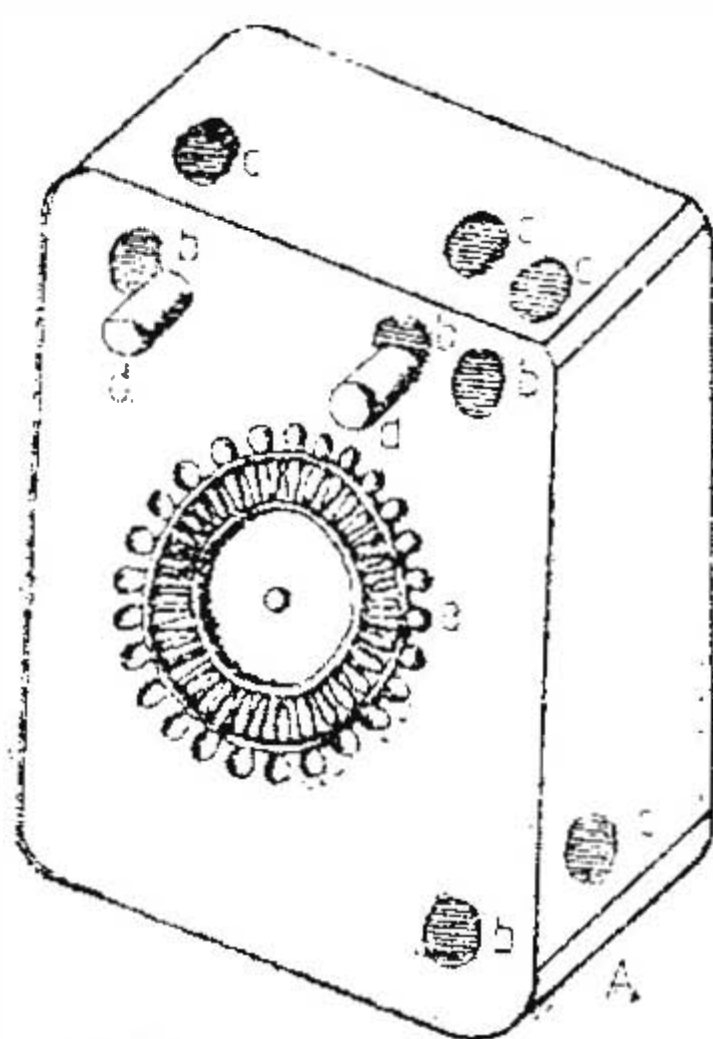
⁹ Ibidem.

¹⁰ D. Ciugudean, *O descoperire ilustrând fabricarea oglinzilor din plumb la Apulum*, în *ActaMN*, XXXI/1, 1994, p. 231.

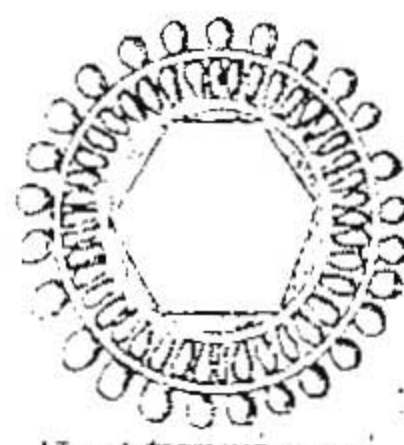
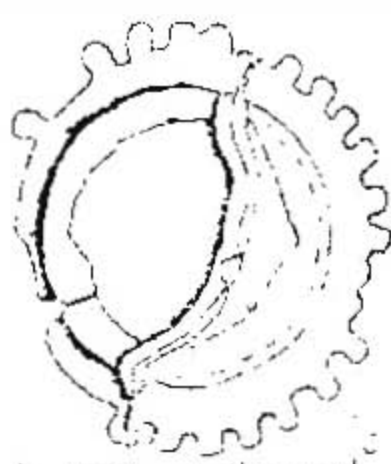
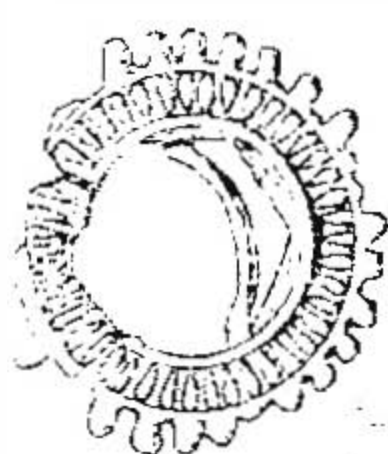
¹¹ Cloșca L. Băluță, *op.cit.*, p. 560.

1.

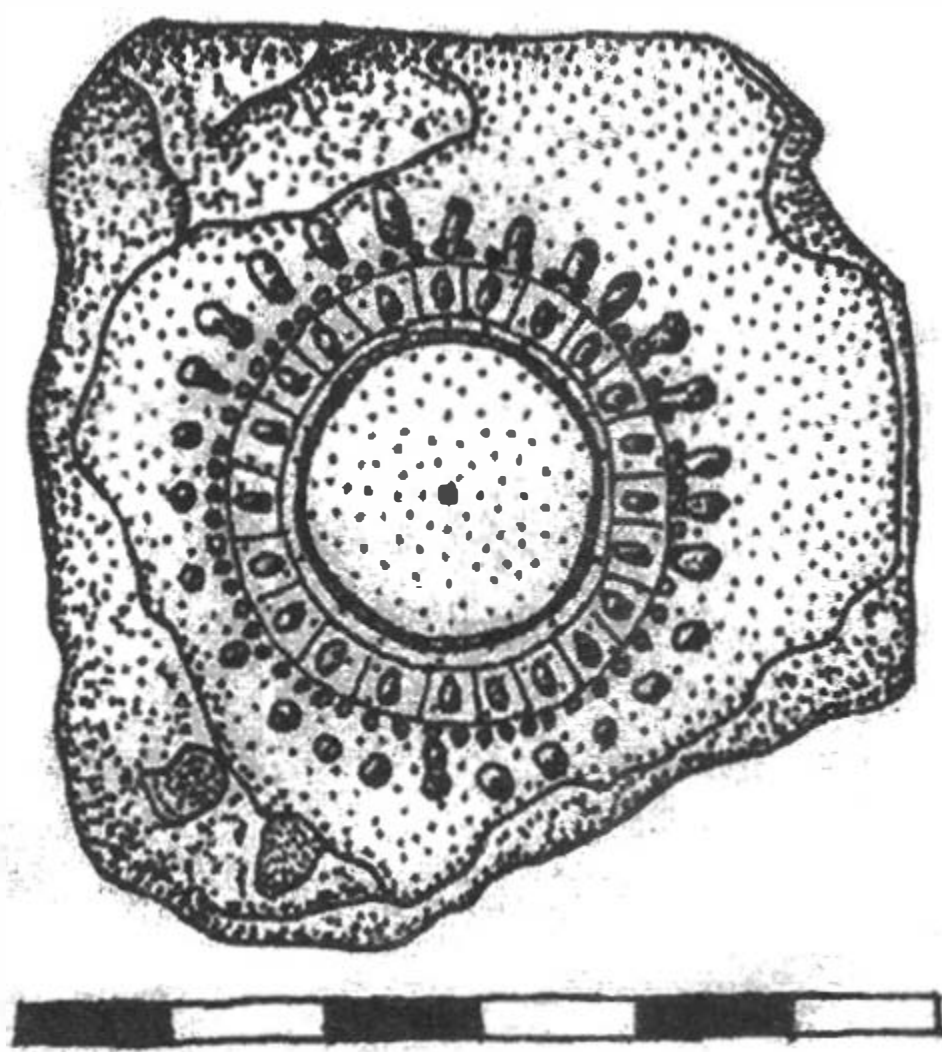

2.

3.

Pl. I. 1. Alba Iulia. Tipar pentru turnarea oglinzilor de plumb (apud D. Ciugudean, 1994); 2. A. Valva inferioară a tiparului; a. Negativul oglinzii; b. Canalele verticale; c. Canalele orizontale; d. Știfturile. B. Suprafața superioară a tiparului cu negativul reconstituit (apud C. Băluță, 1997); 3. Oglindă cu rama din plumb: a. Avers; b. Revers; c. Reconstituire (apud C. Băluță, 1997).

Pl. II. Tiparul de turnat oglinzi de la muzeul din Sebeș (desen și foto)

superioare, care lipsesc. Presupunerea că tiparul era trivalv se face pe baza asemănării cu tiparul din piatră descoperit la *Colonia Aurelia Apulensis* (Partoș) în ceea ce privește dimensiunile, care nu diferă cu mai mult de 1 cm. (tiparul de la Partoș are 6,8 x 6 x 3,2-3,7 cm.), cât și pe baza constatării că ambele piese reprezintă valva inferioară a tiparului. Într-unul din colțurile tiparului nostru sunt vizibile 2 mici orificii circulare, astupate acum, probabil folosite pentru fixarea valvelor superioare la tipar. Negativul prototipului de oglindă se află sculptat cu finețe pe partea superioară a valvei. Discul central al negativului pentru suportul sticlei reflectorizante este ușor concav, dispus într-un plan ușor superior (1-2 cm.), având diametrul de 2 cm. Într-un plan inferior, circumscris discului central se află câmpul ornamentat al ramei. Două cercuri concentrice incizate, având diametrul de 2,3 cm., respectiv 2,8 cm. circumscriu discul, ele fiind unite de mici linii incizate dispuse circular în jurul discului. Banda circulară dintre cele două cercuri este fragmentată în pătrățele egale, în interiorul fiecărui pătrățel fiind incizat un cerculeț. În exteriorul celui de-al doilea cerc se află mici puncte incizate și în exteriorul acestora un șir de cerculețe dispuse jur-împrejur și simetric. Aceste cerculețe cu tentă spre oval sunt prelungiri ale ramei.

Comparând piesa descrisă mai sus (Pl. II, 1-2) cu celelalte două tipare descoperite la *Apulum*, observăm că din punct de vedere ornamental, tiparul nostru nu se aseamănă deloc cu cel descoperit la *Colonia Nova Apulensis* (Pl. I, 1), negativul ramei acestuia fiind ornamentat în zigzag, dar se aseamănă izbitor cu cel descoperit la *Colonia Aurelia Apulensis*, care repetă aceleași motive decorative: inciziile circulare ce delimitează cadranul de sticlă, respectiv rama oglinzii; inciziile de formă circulară dispuse simetric în jurul ramei; împărțirea suprafeței dintre cercurile concentrice incizate în pătrățele cu ajutorul liniilor incizate etc.

Ambele tipare trivalve ar fi produs oglinzi de tipul 5, grupa Y, după tipologia cel mai des folosită, aceea a cercetătoarei Glenys Lloyd-Morgan, care împarte oglinzile în 6 tipuri cu grupe corespunzătoare de la A la Z¹². Oglinzile de sticlă, caracteristice tipului 5, erau compuse din două piese propriu-zise: sticla propriu-zisă, care servea ca suprafață reflectantă, și cadrul din plumb de formă circulară, decorat. Încadrarea capsulei de sticlă se făcea în două moduri: fie prin intermediul unui capac mobil turnat separat, care se suda la marginea circulară interioară a ramei, fie prin aplicarea unei lame metalice în spatele oglinzii, fixându-se, în prealabil, în ramă, sticla de formă rotundă. În Imperiu aceste oglinzi de sticlă au fost foarte răspândite, găsindu-se exemplare în Britannia, Germania, Pannonia¹³. Importante depozite de oglinzi de acest tip au fost găsite în Dacia la *Sucidava* (68 exemplare întregi; 14 fragmente)¹⁴, la *Drobeta*¹⁵, dar acestea au diametrul mai mare decât al celor provenite din cele două tipare trivalve. ●glinda găsită în tiparul trivalv de la Partoș (pl. I, 3) reconstituită, e încadrată tipologic în grupa Y, aparținând tipului 5¹⁶. Încadrarea cronologică a oglinzilor cu ramă de plumb găsite la Partoș se face într-o perioadă de timp mai largă, anume sub domnia Antoninilor, perioadă în care a fost activă *officina* de la Partoș¹⁷. Pe baza asemănării dintre cele două tipare trivalve și admitând că singurele officinae unde se făceau oglinzi cu rame de plumb existau la *Apulum* în cele două *Colonia*, putem susține că tiparul nostru, al cărui loc de descoperire nu se cunoaște, provine de la *Apulum*, oraș ce a contribuit la îmbogățirea colecției lui L. Hann. Dacă la *Colonia Nova Apulensis* s-a folosit ceramica, la *Colonia Aurelia Apulensis* s-a utilizat piatra la confecționarea tiparelor, și pe baza acestui material atribuim tiparului nostru ca loc de proveniență *Colonia Aurelia Apulensis*.

Datorită lipsei contextului stratigrafic al piesei nu se poate data cu certitudine dar putem presupune că e domnia Antoninilor, la fel ca în cazul celui alt tipar trivalv.

Aceste mici oglinzi cu rame de plumb, în a căror executare excelau *plumbarii* din *Apulum* au avut mai puțin o importanță specifică, ci mai curând una votivă, rituală, dată fiind mărimea, aspectul și fragilitatea lor¹⁸. În general, cel mai mare număr de oglinzi provine din morminte sau din situri militare aflate în zona Limesurilor, Carbridge, Saalburg sau alte părți ale Imperiului. Având în

¹² *Ibidem*, p. 563.

¹³ D. Alicu, S. Cociș, *op.cit.*, p. 146.

¹⁴ D. Tudor, *op.cit.* p. 415-416.

¹⁵ D. Benea, *op.cit.*, p.174.

¹⁶ Cl. Băluță, *op.cit.*, p.563.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ G. Lloyd Morgan, *Description of the Collections in the Rijksmuseum, GM. Kam at Njmengen, IX, The Mirrors*, pl. IX.

vedere predilecția binecunoscută a militarilor romani pentru diversele practici cu caracter religios sau magico-ritual, e de presupus că o bună parte a oglinzilor produse la *Apulum* erau destinate mediului militar. Oglinzile mici de plumb, depuse ca și *ex-voto*-uri în diferite temple, dar și în mormintele unor femei sau tinere fete, erau folosite și ca obiecte de podoabă.

Staționarea legiunii a XIII-a Gemina la *Apulum* aduce suficiente motive pentru explicarea dezvoltării *officinae*-lor (*officina*-ei) de la *Apulum*, specializate în producția de oglinzi. Tiparul nostru, prin folosirea sa în producerea de oglinzi la *Apulum* își găsește utilitatea și vine să întărească presupunerea că la *Apulum* a existat cel puțin o *officina* de producere a oglinzilor cu rama de plumb. Asemănarea izbitoare dintre cele două tipare trivalve atribuie *Apulum*-ului paternitatea tiparului prezentat în articolul de față.

MIHAELA SILVIA BENGA
Universitatea „1 Decembrie 1918”
Alba Iulia

UNE MOULE ROMAIN INEDIT ILLUSTRANT LA FABRICATION DES CADRES DES MIROIRS PROVENANT DES COLLECTIONS DU MUSÉE DE SEBEȘ

RÉSUMÉ

L'étude présente une moule pour la fabrication des miroirs en plomb (Pl. II, 1-2), provenant des collections de L. Hann, trouvée au Musée de Sebeș. La pièce romaine a été réalisée en pierre et représente la valve inférieure d'un moule qui probablement était trivalve, les autres deux valves supérieures manquant. La moule ressemble beaucoup à une moule trivalve en pierre (Pl. I, 2) découverte à *Apulum* (*Colonia Aurelia Apulensis*). Les deux moules ont produit des miroirs du type 5, groupe Y de la typologie de Glenys Lloyd-Morgan. On suppose que la moule en question provient qui a existée à *Apulum*.